



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 28 Volume: 6 Issue: 28

Güz 2013 Fall 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TARİHİ ROMANLARDA DEĞİŞEN BAKIŞ AÇISI, KÜÇÜK AĞA VE KÜÇÜK AĞA ANKARA'DA

VARIABLE PERSPECTIVE IN HISTORICAL NOVELS, KÜÇÜK AĞA AND KÜÇÜK AĞA ANKARA'DA

İlknur TATAR KIRILMIŞ*

Öz

Türk edebiyatında tarihî roman, ilk örneklerinden itibaren en çok yazılan roman türlerinden biri olmuştur. Romanın faal bir şubesi olmasına rağmen bu tür romanlar uzun bir süre edebî eser olarak kabul edilmemişlerdir. Genel olarak Türk edebiyatında yazılan ilk tarihî romandan 1960'lı yıllara kadar bu tür eserlerde kolayca okunma arzusunun hâkim olduğu söylenebilir. 1960-1965 arası yayımlanmış tarihî romanlarda daha önceki dönemlerden gelen standartlaşmış bir anlayışla yazılan bu romanların yanı sıra tarihin düşünce konusu edildiği farklı açılmadaki romanlar da ilk defa bu dönemde yazılmaya başlanmıştır. Atilla İlhan, Kemal Tahir ve Tarık Buğra yeni tarihî romanın ilk yazarları olarak bu türe farklı bir bakış açısı eklemişlerdir. Yeni tarihî romanın özellikleri diğer yazarların eserleriyle birlikte Tarık Buğra'nın Küçük Ağa ve Küçük Ağa Ankara'da romanları esas çerçeve alınarak değerlendirilecektir .

Anahtar Kelimeler: Tarihî roman,Tarihî romanda yenilik,Yeni Tarihî roman, Tarık Buğra, Küçük Ağa.

Abstract

Historical novel has been one of the most written novel types since its first examples in Turkish literature. Although it is an active novel branch, these types of novels get criticised for an amount of time in literature. In general Turkish literature since the first written novel into the year 1960's these novels were dominated for the desire of easily reading which is a perspective vocable topic. Between 1960 and 1965 the published historical novels which were written with a standardized understanding that is coming from an earlier period, the novels with the thought of the history as its subject started to get written for the first time also in this period. Atilla İlhan, Kemal Tahir and Tarık Buğra all being the authors of new historical novel have added a different perspective to this species. The new historical novels features, with the other authors' creation, Tarık Buğra's 'Küçük Ağa' and 'Küçük Ağa Ankara'da' novels will be taking framework and evaluated on.

Keywords: Historical Novel, Novelty in Historical Novel, New Historical Novel, Tarık Buğra, Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da.

* Dr., Türkiye Cumhuriyeti Londra Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği.

Tarihî Roman

Tarihî roman, Türk edebiyatında en çok yazılan roman türlerinden biridir. Romanın bu şubesi geniş halk kitleleri tarafından sevilerek okunmasına karşın uzun bir süre edebî eser özelliği taşınamaması açısından tenkit edilmiştir. Edebiyatımızda ilk tarihî roman, Yeniçeriler'den itibaren bu türde yazılan eserlerde insanı 'taşlaştıran' epik bir üslubun hakim olduğu görülür. Klasik anlatı tarzına bağlı, üçüncü tekil kişi tarafından aktarılan stereotipleşmiş kahramanlar, tarihi kişiler ve herkesçe bilinen tarihî olayların yer aldığı bu romanlarda basit bir dile ve efsanevi motiflere bol miktarda yer verilmiştir (Türkeş 1998: 16). Bu durum 1960'lı yıllara kadar yazılan tarihî romanlarda ağırlıklı bir bakış açısı olarak devam eder (Taştan 2000) (Karaca 2005).

1961-1965 arası tespit edebildiğimiz kadarıyla Türk tarihiyle ilgili toplam otuz dokuz adet tarihî roman neşredilmiştir. Konu olarak işledikleri dönem açısından 1961-1965 arası yayınlanmış tarihî romanlarda üç zaman dilimi dikkat çekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi yirmi altı romanla birinci sırada yer alırken, onu on bir romanla Kurtuluş Savaşı yılları takip eder. Bu yıllar arasında en az işlenen devir, iki romanla İslamiyet öncesi Türk tarihi olmuştur. Bu dönemde yazılmış tarihî romanlarda hadiselerin işleniş şekline bakıldığında aralarında ortak özellikler gösterenleri iki gruba ayırmanın elzem olduğu görülmektedir. Tarihî roman yazmaya 1961'den önce başlamış olan Oğuz Özdeş, Zuhurî Danışman, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Reşat Ekrem Koçu, Feridun Fazıl Tülbentçi yine bu yıllar içinde daha önceki devirlerdeki popüler tarihî roman üsluplarını devam ettirmişlerdir. Abdullah Ziya Kozanoğlu, *Arena Kraliçesi*'ne yazdığı ön sözde, yazma uğraşındaki en belirleyici hususun sevilerek okunma arzusu olduğunu belirtir (Kozanoğlu 1964). Gazete tefrikalarıyla başlayıp gördüğü ilgi neticesinde kitap haline getirilen bu tarz romanlar, 1965 yılından sonra beyaz perdeye ve çizgi romanlara taşınarak varlıklarını başka bir alanda da devam ettirirler. Klasik anlatı tarzına bağlı olan bu eserlerin vak'a, şahıslar ve mekân açısından edebî olduklarını söylemek güçtür.

1960'tan sonra kolay okunan tarihî romanlardaki mevcut üslup çözülmeye, değişmeye ve ilk örneklerinden tamamen ayrı bir hale bürünmeye başlar. Bu tarihten sonra yazılan dört romanda bu değişim açıkça görülür. Tarihe bakış perspektifini genişletme, zaferlerin veya yenilgilerin sebeplerini farklı noktalardan ele alma, yorumlama hatta bazen de yargılama bu dönemden itibaren filizlenir ve yeni bir kol olarak tarihî romana eklenir (Tatar Kırılmış 2007). Bu dönemde 'tarihî roman' nitelemesinin değişerek, tarihsel roman, tarihten bahseden roman, Kurtuluş Savaşı Romanları gibi yeni isimlendirmelere gidilmesi dikkat çeker (İlhan 1981: 63-65).

Yeni Tarihi Roman, Tarihsel Roman, Toplumsal Yönü Olan Tarihsel Roman

1960'tan sonra siyasi hayattaki değişimler, yazarların romanlarını oluşturma aşamasında etkili olmuştur. Milli Mücadele'nin üzerinden geçen uzun yıllar, yazara daha serinkanlı düşünme ve bileşeni meydana getiren unsurların organik ve inorganik bağlarını gösterme imkanı vermiş olmalıdır (Narlı, 2009:95). Bu tarihten itibaren roman yazarları, Türk toplumunun geçmişini irdelemek açısından daha cesur davranabilmişler ve eserlerinde o güne kadar devir romanı olarak görülen yakın tarih, tarihî romana mazi olarak kabul edilebilecek bir duruma gelmiştir. Ayrıca 1950'lere değin Kurtuluş Savaşı'na İstanbul aydını gözüyle bakan romancılara, Anadolu'da yetişen yazarların da eklenmesi farklılığı ortaya çıkaran diğer bir neden olmuştur (Doğan 1976:1).

1962'den itibaren yeni bir açılımla yazılan tarihî romanlarda zaman olarak yakın tarihin işlenmesi ortak bir özelliktir. Bununla beraber her yazarın devrin hadiselerine bakışı benzerlik göstermez. Atilla İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* (1963), Kemal Tahir'in *Esir Şehrin Mahpusu* (1962) ve *Yorgun Savaşçı* (1964), Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* (1963) ve *Küçük Ağa Ankara'da* (1966) adlı romanları bu yıllar içerisinde neşredilir. Bu farklılaşma tarihî roman isimlendirmesine de sirayet eder. Bu dönemde 'toplumcu roman' 'tarihsel roman' 'Kurtuluş Savaşı'ndan Bahseden Romanlar' gibi yeni isimlendirmelerle tarihî romanın kastedildiği görülür. Yazdıkları romanlarda farklı bir

çeşitlemeye gidiş sebebini bazı yazarlar açıklama gereğini hisseder. Atilla İlhan, 'toplumsal veya toplumcu roman' olarak nitelediği anlayışının ancak tarihî bir perspektifle yazılabileceğini ileri sürer. Romanlarını Marksist anlayışla kurgulayan yazarın bu tavrı, tarihî roman türü açısından yeni bir yaklaşım olmuştur. Yazar bunu şöyle açıklar:

"Marksist edebiyat anlayışını kavradıktan sonra tarihî perspektif olmaksızın zaten roman olamayacağını düşünmeye başladım. Bir insan eserini tarihî perspektif içine oturtmazsa, yazdığı roman olur, Toplumsal ya da toplumcu roman olmaz. Eğer ben roman yazacaksam bu istikametten bakmam lazım. Çünkü Marks Engels, mektuplarında 'yasal birini seçmek gerekirse Balzac'ı seçmek lazım' der. Neden Kralcı Balzac'ı seçiyor? Çünkü tarihî perspektifi var. Romanları baştan aşağı bir dönemin perspektifi." (İlhan 1981: 63-65).

Atilla İlhan, yeni bir estetik anlayışla yazdığı romanlarında tarihî hadiseyi, yer ve zaman olarak romanının bütününe yaymaz. Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı*'sı veya *Esir Şehrin Mahpusu*'nda olduğu gibi hadiseyi Kurtuluş Savaşı'nın içine taşımaz; fakat romanlarında Kurtuluş Savaşı ile sıkı bir ilişki vardır. Roman kişilerini toplumsal ve siyasal olaylar içinde anlatırken sonun başlangıcına götürür ve tarihsel bağlamıyla ilişkilendirir. Bu yaklaşımıyla Kurtuluş Savaşı'ndan çok, Kurtuluş Savaşı'na yön veren düşünceyi, bunu eyleme dönüştüren kişileri ve ulaştıkları neticeyi ön plana çıkarır (Özkırmı 1976:94). Yazar, *Kurtlar Sofrası*'nda roman kahramanı Mahmut'un düşünce ve eylemlerine yön verirken Kurtuluş Savaşı direnişini ve Mustafa Kemal'in kişiliğini onun arka planında destekleyen bir unsur olarak kullanır. Mahmut, Mustafa Kemal'in yanında yer alan ve günceldeki temsilcisi olan bir kişidir. Turgut Göğebakan, İlhan'ın klasik bir tarihî roman yazarından ayıran niteliğini geçmiş değeri değerlendirir şekliyle ilişkilendirir:

"Geçmişle şimdiki zaman arasında bir nedensellik ilişkisi var bu romanlarda. Başka bir deyişle; her şey diyalektik bir yöntemle getiriliyor okurun karşısına. Bir tarihsel olayı anlatmıyor yazar, aksine tarihsel bir süreci yansıtmaya çalışıyor. Tarihsel olayın yalnızca kendisi değil, onu doğuran nedenler ve ortaya çıkardığı sonuçlar da önemli İlhan için. Sözü ettiğimiz bu yöntem, diğer tarihsel roman yazarlarından ayırıyor İlhan'ı. Anlatılan tarihsel süreç içerisinde farklı toplumsal gruplara ait roman kişilerini izleyebilme olanağı buluyor İlhan okuru." (Göğebakan 2004:79).

1961-1965 yılları arasındaki dönemde yazdığı tarihî romanlarıyla bu türe yeni bir açılım getiren bir diğer isim Kemal Tahir'dir. Yazarın tarih karşısında duruşu Atilla İlhan ile benzerlik teşkil eder. Marksist tarih anlayışına bağlılık her iki yazarda ortak bir özelliktir. Bununla birlikte Kemal Tahir, Osmanlıya bağlı olması sebebiyle ne Marksistlerin ne de maneviyatçıların benimsediği bir yazar olmuştur. 'Tahirilik' şeklinde nitelendirilmelere kadar götürülen Kemal Tahir'in Türk tarihine yaklaşımı, bu araştırmada yer alan romanları çerçevesinde ele alınacaktır. Kemal Tahir'in 1961-1965 arası iki romanı neşredilmiştir: *Esir Şehrin Mahpusu*¹ ve *Yorgun Savaşçı*.

Kemal Tahir, *Esir Şehrin Mahpusu*'nda bir aristokrat iken Milli Mücadele'ye ilgi duyması sebebiyle mahkum edilen Kamil Bey'in hapishanedeki yaşantısı ile Kurtuluş Savaşı ve İstanbul Hükümeti'ni değerlendirir. Bu eseriyle yazarın tavrı büyük bir tepki uyandırmamıştır. *Yorgun Savaşçı*'da ise Kurtuluş Savaşı yıllarının resmî tarihte verilen bilgilerini kurcalar. Yazarın Kuva-yı Milliye'nin hızla güçlenerek düzenli orduya dönüşmesini, Atatürk'ün üstün liderliğinin yanısıra İttihatçıların da sağladığını belirtmesi devrinde büyük bir yankı yaratır. Bu romanındaki tez, onun

¹ *Esir Şehrin Mahpusu*, yazarın 'Esir Şehir' üçlemesi adını taşıyan serisinin ikinci kitabıdır. *Esir Şehrin İnsanları* (1956) ve *Yol Ayrımı* (1971)

Kemalistlerle arasını açacak ve bu durum *Yorgun Savaşçı*'dan uyarlanan televizyon dizisinin yasaklanmasını da beraberinde getirecektir. Kemal Tahir, bu eserinde devletin zaafa düştüğü anlarda sınıf ya da din gibi birleştirici yapı ve kurumlarla toplumların çözüleceğine dair tezini ileri sürmektedir.

Kemal Tahir'in muhalif görünen tavrının benimsediği ideolojiyle yakından ilgisi vardır. Tarihî roman genellikle hükmü verilmiş kahramanlar üzerinde durur. 'Toplumsal yönü olan tarihsel roman' ise tarihin hükmünü verirken dikkate almadığını topluma sunmakla görevlidir. Görüldüğü üzere tarihî roman nitelemesi, Tahir'in yazdığı romanların yerini belirlemek açısından yeterli olmadığından yerine 'toplumsal yönü olan tarihsel roman' şeklinde yeni bir isimlendirmeye ihtiyaç duyuluyor. Kemal Tahir'in tarihî hakikatlere yaklaşım şeklinin edebiyatımızda çok tartışılmasının temelinde yine bu bakış açısı yatmaktadır. Yazarın resmî tarihin hükmüyle yetinmeyerek maziyi sırlarla dolu görmesi ve bunu açığa çıkarma arzusuyla hareket etmesi her romanında belirgin bir husustur (Kemal Tahir 1989: 73).

Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*'da, daha sonra neşredeceği *Devlet Ana* romanında geliştireceği Asya Tipi Üretim Tarzı görüşünün temelini kurmuştur. Alman arkeolog ile Doktor Münir'in konuşmalarında Osmanlıdaki üretim tarzı, kazancın paylaşılması ve vergilendirme konusunda yaptırdığı diyaloglarla görüşlerini ilk defa bu romanında aktarır.

Küçük Ağa

Tarık Buğra, 1960'tan sonra yazdığı *Küçük Ağa* (1963) ve *Küçük Ağa Ankara'da* (1966) isimli romanlarıyla yakın tarihe farklı bir yorum getiren bir diğer yazardır. Buğra, Atilla İlhan ve Kemal Tahir'in aydın gözüyle gördükleri Kurtuluş Savaşı'nı halk seviyesinden anlamaya çalışmasıyla diğer iki yazardan ayrılır. Yazar, Milli Mücadele yıllarındaki Anadolu'yu yüzleri ve isimleri belirsiz bir topluluk olarak değil, Osmanlıya içindeki vazife aşkıyla bağlı İstanbullu Hoca, Er Salih, Reis Bey ve Ali Emmi gibi tarihte isimleri zikredilmemiş taşra münevverlerinin duygu ve davranışlarıyla ortaya koyar. Buğra, Kuva-yı Milliye aleyhindeki halkın yakınına giden ve fikrini aksi yönde değiştirirken, kahramanındaki bu çatışmayı vererek Kurtuluş Savaşı'nın farklı bir yönünü aydınlatan bir yazardır. Parçalanmış bir imparatorluğun bütün unsurlarının -aynı niyeti taşıyıcılar bile- aynı tedbirler etrafında birleşmelerinin zorluğu, tahmin edilebilecek bir gerçekliktir (Narlı, 2009:95).

Romanda dönem halkının düşüncelerine hakim olan endişe, taraf olamamanın verdiği kararsızlık ve ilerleyen düşmanın yaydığı korku, Anadolu coğrafyasında ilk halinden neticelenme sürecine kadar olan aşamalarıyla incelenir. Yazarın romanında tarihî bir hadiseyi ve kahramanların her birinin bu olaya verdikleri hisleri, toplumun milli ve manevi değerlerine dayandırarak ele alması, Türk edebiyatında tarihî romanda işlenen fikrî düzey açısından bir yeniliktir. Tarık Buğra, bir Türk insanının dramını Kurtuluş Savaşı fikrinin ortaya çıkması ve bu mücadelenin karşısında yer alan kahramanların iç dünyalarındaki hesaplaşmalarıyla yakalamıştır. Buğra, *Küçük Ağa*'yı planlarken kendisinden önce yazılan romanlarda bir yanlışlığı tespit etmiş ve bunu yazacağı eseriyle aşmak istemiştir (Buğra 1976:116) :

“ Kurtuluş Savaşımız ile ilgili çok roman yazılmıştı. Ben de bunların çoğunu okumuş ve hemen hepsinde bir önemli yanlışlığı bulmuştum. Konu bilinen ve artık değiştirilemez sonuç'a göre ele alınıyor, insanlar da, buldukları ortam ve şartlara, bu ortam ve şartlar içerisinde geçerli olan anlayışlara, tutumlara, davranışlara göre değil, gene sonuç'a göre yorumlanıyor, yargılanıyor, değerlendiriliyordu.

Önemli bir yanlışlığı dedim. Aslında önemli bir yanlışlıktır bu; çünkü ben, bir yazarın-bir roman yazarının- bir bilim adamı gibi, tam o kadar objektif olması

gerektiğine inanıyorum. Aksini insana ihanet sayarım. Küçük Ağa'yı, bu inancıma özel bir titizlikle sarılarak yazdım."

İstiklâl Savaşı, Buğra'nın romanında sadece dış düşmanlara karşı bir savaş değil, derin bir çatışmayı da ihtiva eder. O günlerde Türkiye içinden de parçalanmıştır. İnsanları en çok tehlikeye düşüren düşman korkusu olmaktan ziyade dünya görüşlerindeki karışıklıktır. Faziletler arasındaki çatışmalar, insanlara gidecekleri yolları şaşırtmıştır. Atatürk'ün Nutuk'u dışında Kurtuluş mücadelesinde belirtilmeyen bu yön, ilk defa Tarık Buğra tarafından Küçük Ağa'da işlenmiştir (Kaplan 2004:287).

Yazar, Mondros Mütarekesinin neticesi işgal karşısında şaşkın vaziyete düşen, halkın sonsuz güvenine sahip padişah tarafından vatanın artık kurtarılamayacağı gerçeğini göremeyen ve bu yüzden Kurtuluş Savaşı fikrine düşman olan Anadolu insanlarına hain damgasını vurmaz, onların yakınında durarak konuşmalarına izin verir.

Küçük Ağa romanında, eserin ismi de dahil olmak üzere sembolik bir anlatım bulunmaktadır. Kahramanların isimleri ve temsil ettikleri vazifeleri arasında yakın bir ilişki vardır. Osmanlı'nın yüzyıllardır devam eden imparatorluğunun geldiği son durum, önce mekan tasviriyle tespit edilir ve daha sonra kahramanların psikolojileri bu ortama yerleştirilir. Yazar, daha eserin başında Akşehir'de yaşayan iki ayrı topluluğun birbirine zıt yaşamlarının geçtiği mahalleleri insan unsuruyla birleştirerek yeni bir savaşın eşiğindeki milletin genel görünüşünü özetler. Böylelikle mekân, hadiselerin gerçekleştiği bir unsur olmanın ötesine geçerek bazı duyguların (endişe, kararsızlık, kimsesizlik) yaşatılmasına hizmet eder. "Roman, Birinci Dünya Harbi sonunda Akşehir'in tabii manzarasını, beşeri durumunu ve insan servetini ifade eden satırlarla başlar. Bu kasaba, bütün hususiyetleriyle son anlarını yaşayan büyük bir imparatorluğun minyatürü durumundadır. Denilebilir ki, parçaya ait vasıflar söylenerek bütünüdür durumu anlatılmıştır. Okuyucu, sınırları çok genişletilmiş bir mürsel mecazla karşı karşıyadır." (Aktaş 1983:12).

Dört yıl önce ailesinden ayrılarak savaşa gidenlerin cepheden dönmesinin beklendiği bu zamanda, her ev kocaman bir göz olarak yollara dikilmiştir. Bu bekleyiş içinde Türklerin yaşadığı mahallelerde kadınlar evlerde, ak sakallı erkekler kahvede toplanır ve saatlerce susarak bilinmez bir sonu beklerler. Tekke Deresi'ne sokulan, kârgir ve kiremit damlı evlerden meydana gelen "Gavur Mahallesi"nde hava bambaşkadır. Yatsıyla birlikte deliksiz bir karanlığın içinde uykuya dalan "Müslüman Türk Mahallesi"ne karşın buradaki evlerin camları turuncu turuncu bakar. Minas'ın , Yorgo'nun meyhanelerinden sokağa kahkahalar, şarkılar, gitar ve ud sesleri taşar. Sıcak renkler ve sesin ön planda olduğu bu mahalle, karanlığın içine hapsolmuş sessiz sokakların sakinlerini ürkütür (9). Romandaki esas mekân olması sebebiyle Akşehir, üzerinde en fazla durulan yerdir. Bu mekanın bu kadar iyi işlenmesinde şüphesiz Tarık Buğra'nın buralı olmasının, ilk ve orta öğrenimini yine aynı yerde yapmasının büyük bir rolü olmuştur (Andı 2000:156).

Yazar, kahramanların ruh durumlarına uygun bir hale getirdiği bu mekâna bir kez daha kahramanının, Halep cephesinden Akşehir'e dönen Er Salih'in gözüyle bakar. Savaştan tek kollu, yüzünün yarısı tanınmaz halde evine dönen Salih, Osmanlı imparatorluğunun girdiği son savaştan geriye kalanı, Anadolu'daki askerî gücü temsil etmektedir. Salih, Osmanlı'nın büyük ümitlerle girdiği I.Cihan Harbi'nden " bitkin bir kafilenin en çökkünü en yıkılmışı" olarak tren istasyonuna indiğinde 'yürekler paralayıcı bozgun için dikilmiş bir heykel'den başka bir şeye benzememektedir.

Salih Osmanlı'nın askerî yönünün temsili olarak roman boyunca işlenir. Osmanlı'nın hükümlerinin giderek tehlike içine düşmesi ve artık üstesinden gelemeyeceği bir yenilgi karşısında olması, sağ kolu gitmiş bu askerle verilir. Asker bir milletin silahını tutan sağ kolu kesilmiştir. Salih aynı zamanda sağ kulağının yarısını -sağ duyusunu- kaybetmiştir ki o günlerde, işgal altında Osmanlı, hangi hareketin ona fayda sağlayacağını bilememektedir. Dolayısıyla Salih'in en yakın dostu azınlık Rumlarından Nikos'tur. Nikos onu istasyonda karşılar ve onu yeni hayatına

alışması yönünde destekler görünür. Salih'in ilk irkilmesi en yakın arkadaşının Osmanlıyı ve kendi halkını artık aynı kefeye koymadığını hissettiren 'sizinkiler' ve 'bizimkiler' sözleridir. Salih'in şaşkınlığı giderek artar. Yeni görüntüsünden dolayı kasabasındaki sevdiği kızla evlenme hayallerinden vazgeçmek zorunda kalması, bir süreliğine onu yolunu kaybetmiş pusulasız bir gemiye dönüştürür.

Yazar, Osmanlı'nın bu yıkımdan direnmek üzere ayağa kalkışını Salih'le izler. Salih, kolunu ve yüzünün yarısını bıraktığı cepheden dönüşünde özlemine giderecek şefkatli bir kucak bulamadığı gibi yaptığı fedakarlığı kahramanlık olarak değerlendirecek bir kişiye de rastlamaz. Salih, bu savaşta yenilmenin ne manaya geldiğini ancak Akşehir'e geldiğinde anlayabilmiştir. Ali Emminin kahvede ona söylediği "Koca Memalik-i Osmaniye senden beter oldu!" şeklindeki cümlesi sürekli kafasını meşgul eder:

Kasabalının hor gördüğü, her fırsatta rezil etmeye çalıştığı bir ucubeye dönüşen Salih, her ne kadar alaycı gülüşleriyle bunu karşılamaya çalışırsa da aslında kendisi de böyle düşünmektedir. Cepheden arkadaşı doktora bunu bizzat kendisi de söyler: "Bir işe yaramam değil mi doktor bey?" (73).

Salih bir kararsızlık içinde ne yapacağına bir türlü karar veremez. Çocukluk arkadaşı onu bir kahve açmaya ikna eder. Rum sermayeli bir kahve açacağını hiç düşünmeden işe koyulur ve hayalleri canlanır. Kahramanı girdiği bu yeni kararsız ve dümensiz hayatından Rumların gizli yaptığı bir örgüt toplantısı uyandırır (s.89). "Niko'ların meyhanesinde görüp işittikleri Salih'i ta yüreğinden sarsmış, bir başka adam, o değilse bile bambaşka duyguların ve arzuların adamı yapmıştı. Bir sorumluluğu olduğunu şimdi artık seziyor, hatta anlıyordu. Bu sorumluluğu açıkça öğrenmek, bunu karşılamak için neler yapılmak gerektiğini bilmek istiyordu. Hem de hürsle." (105).

İlk iş olarak içkiyi, ardından Rumları bırakır. Daha sonra da dükkanını, kahvesini devreder. Kasabada artık pek görünmeyen Salih, soran herkese "teferrüç"e gittiğini belirtir. Sol koluna atış talimi yaptırmak anlamına gelen bu kayboluşlarda Salih kendisine yeniden güven duymaya başlar. Eli silah tutmada ustalaşınca bununla ne yapacağını düşünmeye başlar. Doktoru görünce içini bir sevinç kaplar. Hapishanesinin kapısı açılacak, özgürlüğüne kavuşacaktır doktorun sayesinde (110).

Salih Kuvvacı olmuştur. Bunu ilk duyan Ali Emmi olur. Ali Emmi, "pis çolak" dediği Salih'in Kuva-yı Milliyeye katıldığını öğrenince artık ona "oğlum" diye hitap etmeye başlar. Akşehir'den Afyon'a geçen Salih'in adı artık 'Çeteci Çolak Salih' olur. Olmayacak vazifeleri isteyen nihayetinde de başaran Çeteci Çolak Salih, etrafında sevilen biridir artık (216). Bu noktadan sonra Niko ve onun gibilerin karşısına çıkmaktır tek isteği.

Onun ordu içindeki en önemli başarısı Küçük Ağa ile bu görüşmesinde ortaya çıkar. Salih, İstanbullu Hoca'nın Kuva-yı Milliyeye katılmakla ilgili sorularını bitiren kişidir. Çolak Salih "Kırkıncı Oda"nın kapısına vurulan bir tekmeyle vurmuş ve İstanbullu Hoca'yı atlatmaya çalıştığı buhranın ortasına itmiştir (312). Salih Küçük Ağa'dan aldığı evet cevabının yürek rahatlığıyla onunla beraber çalışmaya başlar. Küçük Ağa'nın müfrezesindedir artık.

Salih, kendisine söyleneni yapacak, idare edilecek ve yönlendirilecek halkın kendisidir. Aktaş, Salih ve İstanbullu Hoca'nın diyalogunu yeni Türk devletinin inşasındaki en önemli temel maddesi olarak değerlendirir. Zira Osmanlı imparatorluğunun yıkılışı onlar arasındaki bağın çözülmesinden kaynaklanmaktadır. Derviş tipini temsil eden insanın İstanbul'da medrese duvarları arasında kalması, gazi tipini yalnız bırakmıştır. Bu ayrılık, "milli varlığımızın temeli durumundaki ruhun zamanın ihtiyaçları istikametinde yeni şekil kazanmasına" engel olmuştur (Aktaş 1983:14).

Reis Bey'e göre Salih, azınlıkların hortlayan ideallerine sarılışıyla en sevdiği dostunu kaybeden Osmanlının birçok ferdi de temsil eder. Niko ile hesaplaşmak için yaşayan Salih gibi binlerce Salih vardır artık Osmanlıda.

Romanda Osmanlının otoritesinin sembolü İstanbullu Hoca'da da benzer bir sürecin yaşanması bir vakiadır. Mehmet Reşit Efendi -İstanbul Hoca- Osmanlının Akşehir'e uzanan resmi bir koludur. Devletine bağlı olduğu kadar Akşehir halkını da payitahta bağlayacağı umulan biridir. İsminden de anlaşılacağı üzere akli başında, millet olmanın değerlerinden haberdar, görevinin gereğini yerine getirmek için son derece heyecanlı bir imamdır. Yazar, İstiklâl Savaşı öncesinde halkın nabzını tutmak ve duygularını verebilmek için her tür eğitim ve görüşe sahip halk topluluğunun o günlerde bir toplanma mekanı olan camiye romana dahil etmek için kahramanına meslek olarak din adamlığını tercih etmiş olabilir. Evlerdeki tüm düşünceler bu mekân aracılığıyla keşfedilir ve değerlendirilir. Doktor Haydar, Reis Bey ve Ali Emmi gibi birçok roman şahsı bu mekânla devrin hadiseleri hakkında görüşlerini açıklama imkanına sahip olur.

İstanbul Hoca, mesleğinin halk üzerindeki olumlu etkisiyle Akşehir'de var olan devlete tabii olma arzusunu canlandırır. Üslubundaki etkileyici yön halkın düşüncelerine tercüman olur. Yazar, bu dönemde suçlanan din adamlarından bir kısmının süreç içinde Kurtuluş Mücadelesini idrak edip desteklemelerine dönüşen değişimini İstanbul Hoca ve daha sonra Küçük Ağa'ya dönüşen karakterle ortaya koymuştur. Buğra, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç yıllarında bazı din adamlarının yaşadığı kararsızlığın ve Kuva-yı Milliye'nin karşısında duruşlarının temelinde şahsi çıkarların değil, Hilafetin de sahibi padişaha bağlılıktan kaynaklandığını göstermesiyle aynı dönemi işleyen bir çok romanda düşünceden mahrum ve gerçekleri göremeyen din adamı tiplerine farklı bir yaklaşım getirmiştir.

Yazar, kahramanını iç konuşmalarıyla okuyucusuna tanıtır, vazifesiyle çelişik bir vaziyet almaya başlayan düşüncelerindeki karmaşıklığı aynı yöntemle ortaya çıkarır. Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında Anadolu halkının arasında tedbir belirtisi olan kimseyle fikirlerini paylaşamama durumu, İstanbul Hoca'nın da kendi dünyasında kalmasını kolaylaştırmıştır. Bir din adamı olarak iç hesaplaşmalarını imanı ile yapması davranışlarını şahsi menfaatten korumuştur.

İstanbul Hoca'nın değişimi -Milli Mücadeleyi Anadolu coğrafyasında idrak etmesi, savaşmaya başta zorlanması ve bir askere dönüşerek zafer için orduya katılması- romandaki hadiselerin merkezini teşkil eder. Yazarın dönemin hadiselerini 'bilinen sonuç'tan ayıran yaklaşımını burada belirginleştirmektedir. Tarık Buğra, geçmişten bu yana Türklüğün adını dünyaya duyuran ve yayan Osmanlının asker-millet anlayışını okuyucuya bu hadiseyle hatırlatır ve Küçük Ağa'ya dönüştürdüğü kahramanıyla düşüncesini somut bir hale getirir. Bu süreç, romanda Mehmet Reşit'in farklı bir yola girme kararını almasına kadar yavaş işler.

Yeniden savaşmak için dirilen Anadolu'yu saran Kuva-yı Milliye hareketi Mehmet Reşit'in görev bölgesine de ulaşır. Hoca'nın Akşehir'de kurduğu hâkimiyeti ilk sarsan haber Konya'nın ele geçirilmesidir. Kuva-yı Milliye tarafından İstanbul Hoca'ya konuşmalarındaki üslubu değiştirmesi yönünde ihtar yapılır. Hoca bu defa kendisini bir şehit namzedi olarak görür ve bundan büyük bir mutluluk duymaya başlar. Bu niyetle başladığı son vaazında kullandığı üslup ile yine dinleyenler üzerinde hayranlık uyandırır. Kelimeleri seçişindeki ustalık, mantık ve konuşma oyunlarına sapmadan 'inanın bir adam' olarak kendisini ortaya koyması dinleyenleri adeta büyüler (220).

İstanbul Hoca'nın onu uyaran Kuva-yı Milliye taraftarları dahil olmak üzere herkesin üzerinde olumlu bir tesiri vardır. Onun etrafına yaydığı olumlu izlenim, hakkında verilecek öldürme kararını hep geciktirir. Fakat konuşmaları Kuva-yı Milliye'yi çökertmek doğrultusundadır. Bunu yaparken tarih hakkındaki derin bilgisini ve gündemdeki önemli hadiseleri ustaca birleştirir. Bu yüzden Kuva-yı Milliyeci Yüzbaşı Nazım, hocaya bir türlü kızamaz:

“O bir hain miydi? Asla. Bunu kimse diyemezdi. Hele onu çıkarını düşünen, kendi hesaplarına takılıp kalmış bir haris diye düşünmek katı yüreklilikten fazla bir şey olurdu. Hoca vatanını da, milletini de en azından kendisi kadar seviyor, kurtuluşa giden tek yolu tıpkı kendisi gibi bütün gücüyle arıyor, bu uğurda varını yoğunu ortaya koymak için duraklamayacağını açıkça gösteriyordu. Yüzbaşısı çileden çıkaran da işte bunu anlamış olmasıydı.” (220).

Fuad Paşa, İstanbullu Hoca'nın fikirlerinde ısrar etmesi üzerine öldürülmesi emrini verir. Bunu duyan bazı kasabalılar onun geçici bir süre saklanması gerektiğine karar verir. Böylelikle Mehmet Reşit Efendi birdenbire kendisini zorlu bir yolun başında bulur. Çakırsaraylı adındaki çete reisine sığındıktan sonra İstanbullu Hoca'nın iç dünyası dışında her şeyi değişecektir. İlk olarak ona hoca sıfatını kazandıran sakalını keser. Sakalsız, belinde ne işe yarayacağını bilmediği silahı ile yeni görüntüsü kendisine pek garip gelmektedir. Eski adının yaratabileceği sıkıntıdan dolayı Çakırsaraylı ona ağalıkların da karışmaması için Küçük Ağa adını verir.

Mehmet Reşit'in yeni adı olan 'Küçük Ağa' halkın dünyasına ait, devletin herhangi bir teşkilatına işaret etmeyen bir isimdir. Artık İmam Reşit Efendi halkın tarafına geçmiş ve Osmanlı ile resmi olarak bağlarını koparmıştır:

“İstanbullu Hoca'dan Küçük Ağa doğmuştu ve hangi doğum o kadar sancılı olabilirdi? Peki Küçük Ağa ne olacak? Yeni bir nehre, nehirlerin en delidolusuna geçiyordu ve akışın yönü yordamı belli değildi. Kimlerle karşılaşacak, kimlerle elbirliği edecek, kimlerle didişmek zorunda kalacaktı.” (352).

İstanbullu Hoca'nın 'ağa' şeklindeki dönüşümü Yahya Kemal'in Süleymaniye'de Bayram Sabahı isimli şiirinde işaret edilen ' Bir neferdir bu zafer mabedinin mimarı.' dizesini hatırlatmaktadır. Mehmet Reşit bir nefere dönüşmüş ve yeni vazifesiyle eski işinin prensiplerini birleştirmiştir. Osmanlıdan kalan vatani sahiplenecek ve yeniden inşa edecek mücadelenin sıradan bir askeridir.

Fuad Paşa, İstanbullu Hoca'nın peşini bırakmaz. Salih onu Çerkez Ethem birliğine katılmış olarak bulur. Çakırsaraylının yanından birkaç adamı ile kaçmış, burada yer almak istemiştir. Çerkez Ethem'in düzenli orduya muhalefet ettiği bu dönemde Küçük Ağa, Kuva-yı Milliye ve Temsil Heyetinin yaşamasının düzenli ordu fikrine bağlı olduğunu anlar. Kaçtığı Kuva-yı Milliye düzeninin içine girişi ise sığındığı çeteler vasıtasıyla olmuştur. Bir nevi kaderi sürüklenmeye hayır dememiştir. (304).

Küçük Ağa'nın müfrezesi günden güne büyür ve başarı haberleri Ankara'ya kadar ulaşır. Bu yüzden Ethem Bey onu Kütahya'ya alır ve yetkilerini arttırır (322). Tefik Bey'in İsmet Paşa'ya karşı saygısız davranışlarını yumuşatmaya çalışırsa da başarılı olamaz. Küçük Ağa, Ankara Hükümetinin Tefik Bey hakkında vereceği kararın gidişatını tahmin edebildiğinden birlik içinde adam toplamaya başlar (336).

Buğra, Küçük Ağa romanında Kurtuluş Savaşı'nı sadece İstanbullu Hoca ve Salih'in düşüncelerine odaklanarak vermez, kasabanın aydınlarını da romanına katar. Doktor Haydar, bunlardan biridir:

Yazar, İstiklâl Savaşı'na Kuva-yı Milliye'yi destekleyen kahraman olarak Doktor Haydar'ı seçmiştir. Akşehir'de halkın yönelişlerini takip etmekte ve fırsat buldukça gizlice bu mücadelenin haklılığını anlatmaya çalışmaktadır. Doktor Haydar, içinde yer aldığı direnişin doğruluğunu değil, halkın bu harekete ümitle bağlanışını anlamaya çalışır. Haydar Bey, Kuva-yı Milliye'nin tüm yurdu birdenbire sarmasını büyük harpten alınan neticenin halkı tatmin etmeyişinde görür. Zafere karşı iştiağı arttıran bu durumda şuurun dahi kaybedilebileceğini düşünür. Yazar ise Doktor Haydar'ın

zaferi şuursuzca istemesini hatalı bulur. Bu yanlıştın düzelmesi için bir milletin tek bir kalp olarak istiklâl azminde meydanlara çıkışını görmekte olacağını belirtir (140).

Halkın düşüncesini kasabanın yerlilerinden yaşlı Ali Emmi temsil eder. Yazar, Ali Emmiye Osmanlı ile Kuva-yı Milliye hareketini bir bütün olarak gösterir. Bu anlayış bölünmüş, hangi yönde yer alacağını bilemeyen halkın karar vermesi kolaylaşmıştır. Böylece kurtuluş için topyekûn millet el ele vermiştir. Tabiatıyla bu yazarın Milli Mücadele'ye bakışıdır. Ali Emmi'ye evindeki toplantıda şu konuşmayı yaptırır:

"...Zat-ı Şahâne milletin de eli kolu bağılı oturmasını isteyecek, gidişatı başıboş bırakacak değil a...bizim kuş beynimiz nasıl alsın... Meğer Mustafa Kemal Paşa'yı gizli bir fermanla göndermiş. Kazım Karabekir Paşa'ya, Fuat Paşa'ya ve diğer bütün paşalarına ve kumandanlarına benim emrimde gibi el ele, hep beraber vatanın halâsına çalışacaksınız buyurmuş: İstanbul'dan Kuvvaya devamlı silah, cephane ve adam gidermiş. Biz burada vırvırla, dırdırla vakit çürüte duralım, karılar, kızlar bile cephede iş görürmüş len." (146).

Yazar, romanda fikrî düzeyde bıraktığı Osmanlıya bağlılığı, Kuva-yı Milliye'ye geçiş ve doğru olanı seçememenin verdiği kararsızlıkları Yunan'ın Bursa'ya girmesiyle dağıtır ve süreci hızlandırır. Tarık Buğra kahramanına tercihini yaptırdıktan sonra dahi onun kararsızlığını korur; çünkü Mehmet Reşit, bir din adamıdır. Vicdaniyle muhasebe halinde yaşamak mesleğinin en belirgin özelliğidir.

Akşehir, Kuva-yı Milliye teşkilatına dâhil olurken, halkın içindeki karmaşanın askeri güce verebileceği zararlar şiddetle önlenecektir. Kasaba meydanında yapılan konuşmada bu teşkilatın prensipleri hissedilir. Kuva-yı Milliye hareketi zafere doğru sancılı bir şekilde ilerlerken serinin birinci kitabı sona erer. Romanda, Akşehir'le sınırlandırılan Kuva-yı Milliye teşkilatının faaliyeti İstanbullu Hoca'nın buradan ayrılmasıyla Anadolu'ya yayılır ve Batı Cephesi'ndeki savaşlarla yurt savunması romana taşınır. Ancak yazar, sıcak çarpışmaları birebir işlemek yerine onlardan sadece birini Çerkez Ethem meselesinin çözümünü serinin ikinci kitabında işler.

Küçük Ağa Ankara'da

Küçük Ağa Ankara'da, Küçük Ağa'nın devamı olarak yazılmıştır.² Yazarın tek bir kitap şeklinde düşündüğü *Küçük Ağa'nın* gördüğü rağbet ve devamı konusundaki teklif üzerine yazmaya karar verdiği bir eseridir. Bu yüzden birinci kitaba nazaran vak'a detaylandırması daha zayıftır. Bu eserde öne çıkan başlıklar: Ermeni sorunu, Osmanlıyı yıkılışa götüren sebepler, düzenli ordu aleyhindeki girişimler ve Ankara'da kurulan Cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarıdır.

Salih'in Akşehir'e gelişi birinci kitapta olduğu gibi bu kitapta da ilk hadisedir; lakin bu dönüş ilkinden tamamen farklıdır. Teşkilatlanmış bir ordunun askeri olan Salih'in sağ kolu sanki uzamış, yüzündeki yara izi kaybolup gitmiştir. Delikanlılığının vadettiği Salih, ancak ikinci defa bir asker olarak Akşehir'e girişinde gerçeğe dönüşmüştür.

Serinin birinci kitabında işlenen Anadolu içerisindeki fikir ayrılıkları, savaşmak için taraf seçme hususundaki karmaşa, dağınık direniş gruplarının kendi başlıkları bu romanda aşılmış, artık tüm güçlerin düzenli bir orduya dönüşmesi sürecinin son aşamalarına gelinmiştir. Dolayısıyla roman kahramanlarının konuşmaları tek bir istikamet doğrultusunda odaklanmış ve Milli Mücadelenin neticesi evlerdeki yaşlılar ve kadınlar arasında merakla beklenir olmuştur.

² Mehmet Kaplan, *Küçük Ağa Ankara'da'nın* yazılmasını romanın gerek şahıslar gerekse konusu açısından zaruri olduğu üzerinde durur. Aslında yazarın bu ikinci kitabında dahi romanın bitmiş sayılamayacağını belirtir. "*Küçük Ağa Ankara'da*", Hisar, Mart 1967, nr 39, s.5.

Yazar, Küçük Ağa Ankara'da romanında Anadolu'daki azınlıklar arasındaki bölünmelere dikkat çekmiştir. Azınlık olarak bu defa birinci kitapta bahsi geçen Rumlar değil, Ermeniler işlenmiştir. Buğra, onlardan eğitilmiş birini, Dr. Minas'ı seçmiştir. Ermeni doktorun kasabanın münevverlerinden Reis Bey'le bu meseleyi tartışması hadiseye seviye kazandırmıştır. Dr. Minas kendisini bir Osmanlı olarak görür. Ona göre asırlardır aynı toprağı paylaştıkları Osmanlı yönetimine isyan etmenin akıllıca bir yönü yoktur. Bunun bir karşılığının olacağını bilir ve halkına bunu anlatmak ister. Bu durum onu yalnız bırakır ve Ermeni topluluğunun gözünde bir haine dönüştürür. Öte yandan Osmanlı Türkleri, Minas gibi dost bazı azınlık vatandaşlarının iki taraf arasında çıkacak bir kavga önüne geçemeyeceğini bilirler (394). Gecikmiş bu konuşma, Anadolu'yu eski haline geri getiremeyecektir. Reis Bey'in söylemiyle 'tekerlek çoktan kırılmış'tır. Büyük direniş, bağımsızlığını tehlikeye sokan herkesi ortadan kaldırma kararını almıştır.

Tarık Buğra, birinci kitapta vatanını kaybetmek üzere olmanın çaresizliğiyle evlerde ve kahvelerde hakim olan suskunluğu bu eserinde farklı bir boyuta taşır. Kahramanlarına doğru olanı görüp destekleme kararını aldırdıktan sonra sessizce zaferi bekleyen kasabanın münevveri Reis Bey'e sonun başlangıcını, Osmanlıdaki yıkılma sürecini iç konuşmalarıyla değerlendirmeye imkanını verir. Bu tavrı Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı'da Doktor Münir'e yaptırdığı fikrî muhasebelerle aynı olmakla beraber bakış açısı yönünden farklıdır. Bu dönem romanlarında ilk defa bir aydın yanlış olanı kendi hayat tecrübesiyle ilişkilendirir ve bunu devrin fikir hareketlerine yansıtır. Osmanlı'nın son dönemde benimsediği teceddüt anlayışını Kurtuluş Savaşıyla ilişkilendirmek bu dönem tarihî romanlarında diğer bir ilktir. Tanzimat ve Meşrutiyetle başlayan yenilik girişimlerinin beslediği 'sorumlu sınıf' ve 'aydınlar' devletten kopmuş, milleti hor görmüş, devleti halkın gözünde bir düşman haline getirmeye çalışmıştır.

Reis Bey, bir milleti sona götüren en önemli sebeplerden biri olarak nesillerin iyi yetiştirilmemesini görür. Okumuş bir aydın olmasına rağmen kendisinin de iyi eğitilemediğini itiraf eder. Salih'in her zaman doğruyu söyleyeceğinden emin olduğu, kasabanın münevveri Reis Bey, Fransızca'yı, tarihi ve siyasi tarihi sonradan kendi iradesiyle öğrenmiştir. Felsefeyi tam olarak öğrenemediğini ve belki de bu yüzden aldanışını zamanında kavrayamadığını düşünür. Devrinin siyasi ve edebî isimlerinin kendisine ve nesline kabul ettirdiği hürriyet fikrinin yanlışlığını ancak Kurtuluş Savaşına girildiğinde keşfedebilmiştir: "Tanzimatın o kalpazan yaygaracıları olmasaydı, onları da Servet-i Fünun hokkabazlığı kovalamasaydı, bu buhran günlerinde acaba bu Pontus kuruntusu, bu Ermenistan megalomanisi imparatorlukta tutunabilir miydi?" (398). Terakkiperverliğin ve teceddüt isteğinin, medeniyet kuran bir milleti hor görmeye kadar gitmesini anlamakta zorlanır.

Yanlış anlayışlar, okur yazarları bozduğu gibi mizacını tehlikede gören milleti de 'asılsız ve boş' alışkanlıklarında, göreneklerinde taassuba zorlamış, toplum kendi içinde parçalara ayrılmıştır. Reis Bey, yanlış ilerleme anlayışının iflası ve yeniden diriliş olarak gördüğü Kurtuluş savaşının neticesine bu yüzden ümitte bağlanmıştır. Artık payitaht değil, Ankara bir ümit pınarıdır. Zaferle birlikte 'Allah'ın bütün inayet ve in'amlarına yeniden layık bir şekilde doğuş olacaktır.

Kuva-yı Milliye teşkilatının resmi bir hüviyet kazandığı süreci yine şahıslar cephesinde işlemeye devam eden yazar, bu eserinde cephede bir çıbanbaşı haline gelen Çerkez Ethem meselesini ele alır. Buğra, bu eserinde de tarihî romana bakış açısından bir yenilik yapmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında bir problem olarak görülen bir hadiseyi işlemiş ve tarafların düşüncelerini mercek altına almıştır.

Batı Cephesi'ne askerî gücüyle önemli destekler veren; fakat başına buyruk olmaktan ve emir almaktan hoşlanmayan Çerkez kardeşler, askerî disipline karşı direnirler. Tarık Buğra, onların hangi psikolojiyle böyle bir tavrı takındıklarını hadiselerin dışında kalarak takip eder, ta ki neticeleninceye kadar...

Çerkez Ethem, kardeşi Tevfik Bey ve Küçük Ağa arasındaki ilişki derin psikolojik tasvirlerle ortaya konur. Çerkez Ethem'i değerlendiren tek kişi olarak Küçük Ağa'nın seçilmesi anlamlıdır; çünkü bu toplulukta bulunanların düşünce dünyası Çerkez kardeşlerle sınırlıdır. Kul zihniyetiyle bağlı oldukları ağalarının söyledikleri her şey onlar için doğrudur (425). Dolayısıyla dışarıdan birisinin bu hadiseyi yakından izlemesi Çerkez Ethem'i tanıma fırsatı verecektir.

Tarık Buğra, bizzat Çerkez Ethem'e muhalefet etmesinin sebebini açıklar, böylelikle tarihi bir kişiliğin var olmasına müsaade eder:

"İşin aslı vali filan değil. İsmet gel emir erim ol der, ben de buna, hadi ordan deye cevap veririm, mesele işte bundan ibarettir. Gerisi kahpe avrat uydurması. Neden böyle derim, neden kabul etmem? Onu da anlatayım. Bir kere bu adam cephe kumandanlığı yapacak evsafa değil, adamlarını düşmana kırdırır. Ben bunu anladım." ..."Dahası da var. Yani bir de ben varım: ben ki bu dört bin atlıyı yoktan bir araya getirmişim, daha bir avuçken yapılamayacak işler görmüşüm, bunca isyan bastırılmış, Kuvvaya bunca yiyecek, giyecek bulmuşum, her girişmede tepelemişim düşmanı. Demek ki ben bir şeyim, demek ki aklım eriyor bu işe ve bu işi beceriyorum." (440).

İsmet İnönü'den hoşlanmayan ve harekâta serbest bırakılmayı isteyen Çerkez Ethem'in görüşlerinin doğruluk yönünden değerlendirilmesi Küçük Ağa tarafından yapılar ve bu durum kahramanı yine Kuva-yı Milliye hareketine katılmadan önceki durumuna götürür:

"Küçük Ağa -yani İstanbullu Hoca- o gece uzun uzun düşünmüştü. Kuva-yı milliye denilen hareket hedefine ulaşırsa ne olacaktı? Bir devlet kavgasıdır başlamayacak mıydı? İhtiraslar başıboş kalıp binbir dalavere ile çeşit çeşit gaddarlıklar ve hilelerle milletin başını yemeyecek miydi?" (445)

Yazar, kahramanını roman boyunca her fikri yargılatıp neticeye ulaştırmakla görevlendirmiştir. Onun bu vazifesi zaferden sonra bile devam edecek, özgürlük sarhoşluğuna kahramanını kaptırmayacaktır. Küçük Ağa, dava arkadaşı kabul ettiği Çerkez Ethem'den ayrılmak için karar verirken çok zorlanır. İstanbullu Hoca, Çerkez Ethem'in bu kadar yakınında bulunup onun sözlerine kıymet verirken onunla ilgili şahsi fikrini açıklamamıştır. Buna sebep olarak yazarın tarihî gerçeklere uygun olmayan bir kurguyu benimsememesi gösterilebilir. Aynı zamanda Küçük Ağa, Çerkez Ethem'in Yunanlılarla haberleştiğini de bildiğinden belki de böyle konuşmayı gerekli görmemiş olabilir. Yazar, bu meseleye getirdiği yorumuyla Kemal Tahir gibi bilinen bir tarihî hadiseyi sorgulamıştır. Geçmişe dair sonuçlandırılmış gibi görünen birçok tarihî olayın koşullarını gözönüne koymak istemiş ve kararı okuyucuya bırakmıştır:

"Aralık ayında mucizeye benzeyen bir mavilik içinde ve güneşin vuruşuyla beyaz ihtişamı büsbütün büyüyen Murat Dağı'nın eteklerinde bir milletin kaderiyle yakından ilgili bir oyun oynanmıştı. Bir büyük isim, bir sevilen ve sayılan kahraman hain damgasını alıyor, gerçek sebeplerin dışında meydana gelen bir boşluk, Ethem kuvvetlerinin bıraktığı boşluk yeni bir kader olmak istidadı gösteriyordu; bu kader hangi yönde geliyecekti? Bu soru vatan için çalışan kalplerde ve kafalarda burgulanıyordu. Yine aynı tedirginlikle düşünüyordu ki, Ethem Bey macerasını böylece bitiminden, bu macerada hiçbir söz hakkı olmayan kimler hüküm çıkaracak, kimler hangi durumları sağlayacaktı? Acaba Ethem bu tutumuyla yalnız kendi alın yazısına mı uymuştu?" (455)

Tarık Buğra, Çerkez Ethem meselesini Milli Mücadele sonrasında takip edilecek yolda ihtilafa düşmenin yıpratıcı taraflarını önleme yolu olarak görür. Çerkez Ethem meselesinde Ankara

Hükümeti'nin tavrı, Osmanlı düzeninin yeniden kuruluşu ve yürürlüğe girmesi anlamına da gelmektedir. Milletın kaderi tek kişilik bir onur mücadelesinin üstesinden gelmiştir. O günlerde Türk milletinın içindeki fikrî ayrılıklar altı yüz yıllık devlet ananesiyle halledilmiştir. Bu çözüm derin bir dramı da beraberinde getirmiştir.

Romanda üzerinde durulan bir diğer husus İstiklâl savaşı sonrasında olacaklarla ilgili Ankara'nın görünüşüdür. Yazar bu gözlemi Küçük Ağa'ya yaptırırken onun endişeli tavrını yine öne çıkarır: "Bir kere Ankara Umduğu ve sandığı gibi kuvvetli bir düzenin merkezi değildi; fakat umduğundan da sandığından da çok daha büyük, çok daha önemli bir karakter kazanmaya istidatlı görünüyordu. Bunu sezme Küçük Ağa'nın başını döndürdü." (468).

Buğra, Küçük Ağa'yı Ankara'da Mehmet Akif Ersoy'un yanına yerleştirir. Onun Akif'i kendisine yakın görmesi hadiseleri değerlendirme cephesini açığa çıkarmaktadır. Ankara ile cephe arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Burada da düzenli ordu öncesindeki gibi bir tasnife ihtiyaç vardır. Küçük Ağa yeni keşfettiği bu mekânda kalması gerektiğine karar verir (470). Kurtuluş Savaşı kıvılcımını ilk çıkaranlar, Erzurum Kongresini hazırlayanlar, Kazım Karabekir Paşa, Hüseyin Avni Bey ile Raif Hoca zafer sonrası Ankara'da isimlerine eklenen lakaplarla alay konusu edilmeye başlanmıştır. Bu duruma şahit olması onda cihat fikrini yeniden doğurur. Yeni gazası Ankara'da kalıp zaferin kıymetini bilmeyeceklerin elinde paralanmasına müsaade etmemektir.

Mustafa Kemal'in yeni ortamdaki portresi net görünür. Sürekli bir şeyler yapmak isteyen, Ziya Gökalpçi olarak tanıtılan Gazi Mustafa Kemal'in zaferlerinin yanısıra hatalarının da büyük olabileceğine işaret edilir. "Vatanın bahtı adına onlar Mustafa Kemal'e, Mustafa Kemal de onlara mahkûm denecek kadar muhtaçtı. Ama Küçük Ağa, bunca düşünceden sonra artık iyice biliyordu kopacaklardı birbirlerinden üstelik... Can yoldaşı iken can düşmanı olarak!" (476)

Yazar, zaferlerin bile liderleri uzun bir süre koruyamayacağı görüşündedir. Atatürk gibi büyük bir devlet adamının etrafında çıkar kavgası yaşanabileceği ve bu çatışmanın iyi şeyleri gölgelemek adına kullanılabileceği ihtimaline işaret eder. Atatürk'ün içkiye olan düşkünlüğünü örnek veren Tarık Buğra, yine insanî yorumlardan dolayı geçmişin insan tasavvurunda aynı temizlikte kalamayacağını vurgular.

Tarık Buğra yakın tarihi işlediği romanlarında farklı noktaları görmüş ve değerlendirmeleriyle Türk insanına yeni pencereler açabilmiş bir romancıdır. Tarihi romanda var olan klişeleşmiş popülerlik anlayışından uzaklaşarak bir tür kültür romanı yazmak istemiştir. Cumhuriyetin üzerinden geçen uzun zaman, Türkiye'nin demokrasi yolundaki adımları, fikrî hareketlenmeler devrin yazarlarının tarihe bakma biçimini etkilemiştir. Yazar, *Küçük Ağa* ve *Küçük Ağa Ankara'da* romanlarıyla Kuva-yı Milliye bileşenlerini din adamı merkezine taşımış, yakın tarih gerçekçi yeni bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve tarihi roman kavramını zenginleştirmiştir. Bu anlayış, tarihi roman kavramına bu romanlarla kendisinden öncekilerden farklı bir kol eklemiş ve zenginleşerek bugüne ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif (1983). "Kurtuluş Savaşını Yapan İki İnsan Tipinin Hikâyesi: Küçük Ağa", *Milli Kültür* (12): 12.
ANDI, M.Fatih (2000). *Tarık Buğra*, İstanbul: Şule Yay.
BUĞRA, Tarık (2002). *Küçük Ağa*, İstanbul: Ötüken Yay.
BUĞRA, Tarık (1976). "Kurtuluş Savaşı:Niçin ve Nasıl?", *Türk Dili, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı* (298) :116.
GÖĞEBAKAN, Turgut (2004) *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara, Akçağ Yay.
GÖRKEM, İsmail (1976). "Tarık Buğra ve İstiklal Savaşımız", *Hisar* (156) :15.
DOĞAN, Mehmet (1976). "Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Romanları", *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*:8-10.
KAPLAN, Mehmet (2004). *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul: s.287.

- KARACA, İsmail (2005). *Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihiyle İlgili, 1950-1960)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- KEMAL Tahir (1989). "Notlar", *Sanat Edebiyat*, C. I, İstanbul, s.73.
- KOZANOĞLU, Abdullah Ziya (1964). *Arena Kraliçesi*: İstanbul: Atlas Kitabevi.
- NARLI, Mehmet (2009). *Roman Ne Anlatır*, Ankara: Akçağ Yay.
- Özkırmı, Atilla "Atilla İlhan'ın Üç Romanında Kurtuluş Savaşı, *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Türk Dili*: (347).
- TAŞTAN, Zeki (2000) *Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihiyle İlgili, 1871-1950)* Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) .
- TATAR Kırılmış, İlknur (2007) *Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi ile İlgili,1961-1965)* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora tezi.
- TÜRKEŞ, Ömer (1998). *Virgöl*, (9):16.